

Gábori Kovács József
A TEXTOLÓGUS FELELŐSSÉGE
A PESTI HIRLAP
SZERZŐSÉGI AZONOSÍTÁSAINAK
TAPASZTALATAI ALAPJÁN

Egy új szövegkiadás megjelenése rendszerint az adott szerző életművének kutatását is fellendíti. Ha azonban a sajtó alá rendező nem kellő körültekintéssel jár el, a gyűjtemény hibái a szerzővel kapcsolatos vizsgálódásokat is tévútra vezethetik. A szövegkiadó felelőssége annál is nagyobb, mivel a kutatók munkájuk során rendszerint nem járják végig azt az utat, mint a kiadás készítője, így többnyire kénytelenek a megjelent szövegre és a sajtó alá rendező által sugallt értelmezési hagyományra hagyatkozni. Egy-egy kiadás így általában hagyományt teremt, amely akár évszázadokra is meghatározhatja a szerzővel kapcsolatos kutatások irányát.

Klasszikus példa erre a Kazinczy Ferenc által 1813-ban készített kiadás Dayka Gábor műveiről.¹ Kazinczy olyan kötetként kívánta közölni Dayka munkáit, amely a sajtó alá rendező saját ízlését reprezentálja a verstanban, a nyelvi eszközökben, a kompozícióban, a tipográfiában és a grafikai kivitelezésben is. Ezt az eljárást az tette számára legitimmé, hogy Dayka költői életművét „nem lezárt, hanem kényszerűségből félbemaradt”² korpusznak tekintette. Emellett Kazinczy csak a versek kiadására koncentrált, míg Dayka prózai munkáiról lekicsinylően nyilatkozott a kötethez írott Dayka-életrajzban, amivel nagyban meghatározta a későbbi szövegkiadások irányvonalát.

¹ ÚJHELYI DAYKA Gábor *Versei*, szerk., kiad. KAZINCZY Ferenc, Pest, Trattner Mátyás, 1813.

² [BALOGH Piroška, BÓDI Katalin, SZÉP Beáta, TASI Réka], *Bevezetés = DAYKA GÁBOR Összes Művei*, szerk. BALOGH Piroška, BÓDI Katalin, SZÉP Beáta, TASI Réka, Budapest, Universitas, 2009 (Régi Magyar Költők Tára, XVIII. század, 10), 35.

Kazinczy megváltoztatta a Dayka által meghatározott kötetrendet, és egyes verseket el is hagyott, míg másokat beemelt a kötetbe, számos címet módosított, miközben a műveken nyelvi, helyesírási, valamint stilisztikai változtatásokat is végrehajtott, „az ízlés, a csiszoltság, az emelkedettség jegyében”.³ E stilisztikai változtatásokat azonban csak a 21. versig közölte a jegyzetekben, így nem lehet tudni pontosan, hogy az ez után következő művekben mit javított át. Virág Benedek véleménye szerint Daykát „egészen megváltoztatta a ' Kiadó”,⁴ és ezt a nézetét többen is osztják. Mindemellett Kazinczy biográfiát is írt a kötethez, melyben megalapozta a Daykát szentimentális költőnek tartó hagyományt.⁵ E hagyomány létjogosultságát csak 2000-ben kérdőjelezte meg Szilágyi Márton,⁶ míg az első, Dayka eredeti kézírataiból készült szövegkiadás is csupán kétszáz évvel a költő halála után, 1993-ban jelent meg.⁷ A Kazinczy által készített kiadáson alapuló hagyomány tehát csaknem kétszáz évig gátolta Dayka eredeti kötetkompozíciójának és szövegeinek vizsgálatát, valamint életművének újraértékelését. Ezalatt a kutatók Dayka életművét is csak Kazinczy kanonizációs tevékenységének vizsgálatára, illetve a szentimentális költészetről való beszédre használták, miközben a magával az életművel való számvetés, illetve ennek visszaillesztése a 18. századi irodalom kontextusába elmaradt.⁸

³ Az adatokat lásd: [BALOGH, BÓDI, SZÉP, TASI], *Bevezetés, i. m.*, 38. A nyelvi, helyesírási, stilisztikai változtatásokat részletesen elemzi MEZEI Márta, *A kiadó mandátuma*, Debrecen, Kossuth Egyetemi, 1998 (Csokonai Könyvtár, 15), 115–117. Az idézetet lásd: *Uo.*, 116.

⁴ Szemere Pál levele Kazinczy Ferencnek, 1813. április 15. = *KazLev*, X, 305–314 (2415). Az idézetet lásd: 305.

⁵ Kazinczy Dayka kiadásának legutóbbi elemzését lásd: [BALOGH, BÓDI, SZÉP, TASI], *Bevezetés, i. m.*, 9–69, különösen: 32–39, 40–41.

⁶ SZILÁGYI Márton, *A „titkos bú” poétája? Dayka Gábor kanonizálásának kérdőjelei = A magyar irodalmi kánon a XIX. században*, szerk. TAKÁTS József, Budapest, Kijárat, 2000, 73–87. Hász-Fehér Katalin ugyanakkor kétségbe vonja Szilágyi megközelítésének helyességét: HÁSZ-FEHÉR Katalin, *Tanulmányfejek: Kazinczy Dayka-portréjának és Berzsenyi kanonizációjának párhuzamai = Klasszikus – magyar – irodalom – történet: tanulmányok*, szerk. DAJKÓ Pál, LABÁDI Gergely, Szeged, Tiszatáj, 2003 (Tiszatáj Könyvek), 33–73.

⁷ DAYKA Gábor *Versei*, szerk. KOVÁCS FERENCNÉ ÓNODI Irén, Miskolc, Felsőmagyarországi, 1993. A Dayka-recepcióról és szövegkiadásokról lásd [BALOGH, BÓDI, SZÉP, TASI], *Bevezetés, i. m.*, 32–44.

⁸ [BALOGH, BÓDI, SZÉP, TASI], *Bevezetés, i. m.*, 40–42.

Közvetlenül a *Pesti Hirlaphoz* kapcsolódó példát Eötvös József *Reformja* kínál, melyben maga a szerző szerkesztette röpirattá 1846-ban a *Pesti Hirlapban* 1845 végéig közölt cikkeit.⁹ A *Reformban* Eötvös eszméi jóval koherensebben jelennek meg, mint az alapjául szolgáló hírlapi cikkekben. Vélhetően ennek köszönhető, hogy a későbbi szövegkiadók szükségtelennek ítélték a *Reformba* dolgozott írásokat Eötvös összes művei összegyűjtésekor külön is kiadni. Az 1886-ban Ráth Mór által kiadott *Eötvös József báró összes munkái* sorozatban a politikai írások nem szerepelnek. Az 1901 és 1903 között megjelent *Báró Eötvös József Összes Munkái* sorozatban Voinovich Géza a *Reform* mellett csak azt a két Eötvös művébe dolgozott cikket közölte, melyeket szerinte Eötvös „egészen” átdolgozott a *Reformban*.¹⁰ Voinovich viszont elsőként gyűjtötte össze és adta ki az Eötvöst és Trefortot a *Pesti Hirlap*-beli publikálástól eltöltő 1845. november 18-i ellenzéki konferencia előtt a lapban megjelent Eötvös-írásokat.¹¹ Az 1970-es években megjelent *Eötvös József Művei* sorozatban Eötvös politikai írásait sajtó alá rendező Fenyő István az 1845. november 18. előtti Eötvös-cikkek mellett már az író-politikus 1846 májusa és 1848 februárja között megjelent cikkeit is közölte.¹² Azonban a *Reformba* épített szöve-

⁹ EÖTVÖS József, *Reform*, Lipcse, Köhler Károly Ferencz, 1846.

¹⁰ E. [EÖTVÖS József], *Mi teszi megyei rendszerünket az alkotmány biztosítékává?*, PH, 1845. szept. 9., 535 sz., 165; E. [EÖTVÖS József], *Mit szükséges erősíteniünk, törvényhozásunkat-e, vagy megyei rendszerünket?*, PH, 1845. szept. 11., 536 sz., 169. Kötetben: Báró EÖTVÖS József, *Kisebb politikai cikkek*, Budapest, Révai Testvérek, 1903 (Báró Eötvös József Összes Munkái, 17), 207–212, 213–218. Az indoklást lásd EÖTVÖS József, *Kelet népe és Pesti Hirlap Reform*, Budapest, Révai Testvérek, 1902 (Báró Eötvös József Összes Munkái, 11), 333. Ugyanitt a szövegkiadó felsorolja a *Reformba* bedolgozott cikkeket: 332–333.

¹¹ A konferenciáról lásd például: FERENCZI Zoltán, *Báró Eötvös József: 1813–1871*, Budapest, Athenaeum, 1903 (Magyar Történeti Életrajzok), 119–120; FENYŐ István, *A centralisták: Egy liberális csoport a reformkori Magyarországon*, Budapest, Argumentum, 1997, 323; GÁBORI KOVÁCS József, *A centralisták szerepe az ellenzék egységesítésében*, Századok, (146)2012/3, 563–607. A hírlapi cikkeket tartalmazó kötet: Báró EÖTVÖS József, *Kisebb... i. m.* Nem politikai jellegű, a *Pesti Hirlapban* 1846–1847-ben megjelent írásokat a *Tanulmányok* című kötet is tartalmaz. Báró EÖTVÖS József, *Tanulmányok*, Budapest, Révai Testvérek, 1902 (Báró Eötvös József Összes Munkái, 12).

¹² Ezen írásokat lásd: EÖTVÖS József, *Reform és hazafiság: Publicisztikai írások*, II, szerk. FENYŐ István, Budapest, Magyar Helikon, 1978 (Eötvös József Művei). E cikkeket Fenyő korábban már külön is kiadta: EÖTVÖS József, *Ki-*

gek közül ő is csak a Voinovich által külön publikált kettőt adta ki újra.¹³ Voinovich és Fenyő eljárása mindenekelőtt azért sajnálatos, mert a *Reform*ba – vélhetően funkcióvesztés miatt – nem kerültek be azok az utalások a napi politikai helyzetre, melyeket a *Pesti Hirlap*ban publikált írások még tartalmaztak. Ezek nélkül pedig a centralisták és Eötvös 1844–1845-ben végrehajtott politikai manőverei nem ismerhetőek meg teljes mértékben, és a szövegek pontos ismerete nélkül Eötvös eszméinek esetleges változásai sem követhetők. Mindemellett pedig még Eötvös négy részből álló, *Központosítás és helyhatósági rendszer* című cikksorozatának is csupán első két darabja került be a *Reform*ba.¹⁴ Az említett kiadások azonban még csak a röpiratból kimaradt két cikksorozatrészt sem hozzák, talán, mert nem akartak csonka cikksorozatot a kötetbe illeszteni. Így viszont az ismert Eötvös-szövegkorpusz csorbulását idézték elő.

A *Reform* esetében tehát maga a szerző teremtett egy olyan, az eredetitől lényegesen eltérő szövegvariánst, mely hagyományképző erejével a korábbi változatot háttérbe szorította. Pedig Eötvös művei 1844–1845-ös befogadástörténetének vizsgálata csakis a *Pesti Hirlap*ban megjelent szövegek tanulmányozása révén lehetséges. Az Eötvös-kiadásoknak tehát a *Reform*ot és az abba bedolgozott *Pesti Hirlap*-beli írásokat egymás mellett, kihagyások nélkül kellene közölni.

A szövegkiadások készítése tehát nagy felelősséggel jár, így a szövegkiadónak munkája során a lehető legnagyobb körültekintéssel kell eljárnia. Különösen igaz ez egy olyan szövegkorpusz esetén, mint a centralista *Pesti Hirlap*, ahol az írások egy jelentős részét névtelenül, vagy legfeljebb jelekkel ellátva publikálták. Az attribúcióra számos módszert ismerünk az aláírási szokások vizsgálatától a tartalmi, szó szerinti egyezések keresésén át a stilisztikai, dialektológiai, morfológiai vizsgálatokig. Az ezekkel a mód-

adatlan írásai (1846. május – 1848. február), kiad., bev. FENYŐ István, Budapest, Petőfi Irodalmi Múzeum, Népművelési Propaganda Iroda, 1971.

¹³ *Mi teszi megyei rendszerünket az alkotmány biztosítékává?; Mit szükséges erősíteni, törvényhozásunkat-e, vagy megyei rendszerünket? = EÖTVÖS, Reform és hazafiság..., i. m., 181–187; 188–192.*

¹⁴ A szóban forgó cikksorozat: E. [EÖTVÖS József], *Központosítás és helyhatósági rendszer I–IV*, PH, 1844. júl. 4., 366. sz., 451–452; PH, 1844. júl. 11., 368. sz., 469–470; PH, 1844. júl. 14., 369. sz., 476–477; PH, 1844. júl. 25., 372. sz., 503–504.

szerekkel azonosított cikkek azonban különböző valószínűséggel adhatóak egy-egy szerzőhöz attól függően, hogy milyen elemekkel igazolható a szerzőség. Ennek megfelelően ezen írásokat két csoportra kell osztani, Csengery Antal esetében például *Csengery-cikkek*re, illetve *Vélhetően Csengery-cikkek*re. A *Csengery-cikkek* közé ugyanakkor csak azok az írások sorolhatóak, melyeket Csengery aláírásával, vagy egy másik művében magáénak ismert el, míg a *Vélhetően Csengery-cikkek* közé azok a szövegek tartozhatnak, melyeket a szerkesztő nem ismert el ugyan sajátjának, de a fentebb említett módszerek közül több is az ő szerzősége mellett bizonyít. A cikkekhez tartozó jegyzetekben a szerzői attribúciót megerősítő érveket is ismertetni kell annak érdekében, hogy az eredmények a szövegkiadás használói által is ellenőrizhetőek legyenek.

A továbbiakban két cikk azonosítását fogom elvégezni. Ezek közül az egyik a *Csengery-cikkek* kategóriába, míg a másik a *Vélhetően Csengery-cikkek* kategóriába sorolható. A két szöveg modern kiadásban még nem jelent meg, de a téma kutatói közül többen is Trefort Ágostonnak tulajdonítják ezeket anélkül, hogy állításukat bármilyen formában igazolnák. Az attribúció bemutatása érveket szolgáltat ahhoz a feltételezéshez, hogy a *Pesti Hirlap* szerzőségi tulajdonításait csak a lap összes fontos munkatársának publicisztikai jellemzői ismeretében lehet elvégezni. Tanulmányom végén ennek az ismeretnek, illetve a korábban írtak konzekvenciáinak a birtokában vizsgálom, hogy az eddigi, *Pesti Hirlappal* kapcsolatos szövegkiadások megfelelnek-e azoknak a kritériumoknak, melyeket egy számos azonosítatlan szerzőjű írást tartalmazó folyóirat szövegeinek kiadásával szemben támaszthatunk. Ezt követően pedig vázolólok egy, a *Pesti Hirlap* fontos szerzőinek írásait kiadó könyvsorozat tervét.

Az elsőként elemzendő cikk 1846. május 28-án jelent meg *Vámszövetség* címmel,¹⁵ míg a második 1846. május 7-én *Hitelintézet és örökváltság* címen.¹⁶ A szerzőként Trefortot megnevező álláspont érveit nem ismerjük, de közülük vélhetően az írások közgazdasá-

¹⁵ ☉, *Vámszövetség*, PH, 1846. máj. 28., 682. sz., 361–362. A szakirodalom álláspontját lásd: MANN Miklós, *Trefort Ágoston élete és működése*, Budapest, Akadémiai, 1982, 38; FENYŐ, *A centralisták...*, i. m., 326.

¹⁶ ☉, *Hitelintézet és örökváltság*, PH, 1846. máj. 7., 670. sz., 309. A szakirodalom álláspontját lásd: FENYŐ, *A centralisták...*, i. m., 328.

gi témája, és az alattuk szereplő ⊙ jel lehetnek a legfőbbek. A kor-
szakban ugyanis Trefortot köztudottan a centralisták közgazdász-
szaként tartották számon – korábban érvelt is a vámszövetség és
az örökváltsághoz szükséges Hitelintézet mellett¹⁷ –, és ő is hasz-
nálta ezt a szignót.¹⁸ Ezek az érvek azonban korántsem meggyő-
zőek, hiszen a ⊙ jelet Csengery is használta,¹⁹ ráadásul ő is kiállt
a vámszövetség mellett, például *Az ausztriai birodalom kereske-
delmi viszonyai* című cikksorozatában.²⁰ Az örökváltság mellett
pedig szerkesztőségi cikkekben érvelt.²¹ Ez mindkét írás esetében
felveti Csengery szerzőségének lehetőségét.

A továbbiakban az áttekinthetőség érdekében a két írást külön-
külön tárgyalom. Az azonosítást a lap minden ekkori fontosabb
szerzője – Csengery Antal, Eötvös József, Irinyi József, Szalay
László, Trefort Ágoston – jellegzetességeit figyelembe véve végzem
el. A szerzői azonosításhoz szükséges sajátosságokat a felsorolt
szerzők írásaiból vontam el. Minden szerzőtől 20-20 cikket vizs-

¹⁷ Trefort a vámszövetség mellett érvelt például: TREFORT Ágoston, *A nemzeti gazdaságnak rendszerei (Felolvasottak a Magyar tud. Akadémia Kis Gyűlésében 1841. december 6.)* = Uő, *Emlékbeszédék és tanulmányok*, Budapest, MTA, 1881, 257–283; TREFORT Ágoston, *Vámviszonyok*, PH, 1842. febr. 24., 120. sz., 131–132; T. Á. [TREFORT Ágoston], *Tájékoztás a' vámkérdésben*, PH, 1845. márc. 9., 437. sz., 157–158; T. Á. [TREFORT Ágoston], *Vámügy*, PH, 1845. máj. 6., 464. sz., 297. Az örökváltsággal kapcsolatos Hitelintézet mellett: T. Á. [TREFORT Ágoston], *Hitelegyesület*, PH, 1844. nov. 24., 407. sz., 803; a Hitelintézet mellett: T. Á. [TREFORT Ágoston], *Hitelintézet 's telekkönyv I-II*, PH, 1844. aug. 4., 375. sz., 529.

¹⁸ Trefort még életében publikálta a Pesti Hirlapba írt cikkeinek egy részét, melyek között ⊙ jellel megjelenteket is találunk. TREFORT Ágoston, *Kisebb dolgozatok az irodalom, közgazdaság és politika köréből*, Budapest, MTA, 1882, 227–241, 271–289. A szóban forgó cikkek: TREFORT Ágoston, *Legközelebbi feladatunk I-V*, PH, 1847. jan. 26., 819. sz., 57; PH, 1847. febr. 2., 823. sz., 73; PH, 1847. febr. 9., 827. sz., 89; PH, 1847. febr. 18., 832. sz., 109; PH, 1847. márc. 4., 840. sz., 145; Uő, *Ósiség I-II*, PH, 1847. máj. 28., 887. sz., 345; PH, 1847. máj. 30., 888. sz., 349; Uő, *Ósiség*, PH, 1847. jún. 22., 901. sz., 405.

¹⁹ Lásd például GÁBORI KOVÁCS József, „Írói dicsőséget nem kerestem”: Anonimitás és a szerzői attribúció lehetőségei a centralista Pesti Hirlapban, *ItK*, (113)2009/5, 539–574.

²⁰ [CSENGERY Antal], *[Az ausztriai birodalom kereskedelmi viszonyai VI]*, PH, 1845. nov. 4., 567. sz., 297; [CSENGERY Antal], *[Az ausztriai birodalom kereskedelmi viszonyai XII]*, PH, 1846. jan. 18., 609. sz., 41.

²¹ [CSENGERY Antal], *Örök váltság*, PH, 1845. aug. 7., 516. sz., 87; [CSENGERY Antal], *Örökváltság*, PH, 1846. dec. 11., 794. sz., 385–386.

gáltam meg részletesen. Csengerynek viszont mind a 49 ismert írását elemeztem.

A *Vámszövetség* esetében az eddig elmondottakon kívül Csengery szerzősége mellett szól – és ez is a legsúlyosabb érv e mellett –, hogy az írás szerepel azon az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában, a Csengery-kéziratok között található listán, mely Csengery kézírásával íródott, és melyen a szerkesztő minden biztonnyal saját *Pesti Hírlap*-beli és *Ujabb Kori Ismeretek Tárában* megjelent írásait gyűjtötte össze. (Vámügy. *Vámszövetség* [...] 682.)²² A cikk írója sem bonyolult képeket, sem anekdotákat nem használ, mondanivalóját a lehető legtömörebben, gyakran rövid, pattogó mondatok sorával, a „style coupé” stílusformájával élve fejt ki. Szövegrészeket csak azokból a cikkekből hoz, melyekkel vitázik, és azokból is csak a legszükségesebb esetben és mértékben. Mindez a szóba jöhető szerzők közül leginkább Csengery és Irinyi írásaira jellemző.

A két jövő idejű igeidő – *fog* segédigés szerkezettel kifejezett, illetve *-nd* jeles – pontosan ugyanolyan arányban szerepel a cikkben, ami egyedül Irinyi József írásaiban szokatlan. Irinyi ugyanis jóval ritkábban alkalmazza az *-nd* jeles jövőt.²³ A T/1. feltételes

²² OSzK Kt., Fol. Hung. 1665, 44. – Az idézetben szögletes zárójellel jelzett helyen a vámszövetséggel foglalkozó Csengery-cikkek közül több korábbi lapszáma – 660, 672 – olvasható.

²³ A táblázat az egyes szerzők által cikkeikben használt igeidők arányának maximumát és minimumát mutatja be százalékban kifejezve:

	<i>egyszerű múlt</i>	<i>elbeszélő múlt</i>	<i>∅ + vala jeles összetett múlt</i>	<i>-t + vala jeles összetett múlt</i>	<i>-á, -é, + vala jeles összetett múlt</i>	<i>-t + volt jeles összetett múlt</i>	<i>fog segédigés szerkezetes jövő idő</i>	<i>-nd jeles jövő idő</i>
Csengery Antal	100–25	75–0	10–0	6–0	9–0	2–0	100–0	100–0
Eötvös József	100–51	40–0	11–0	0	0	0	100–43	57–0
Irinyi József	100–57	43–0	6–0	0	0	0	100–87,5	12,5–0
Kemény Zsigmond	100–60	35–0	13–0	3–0	4–0	1–0	100–0	83–0
Szalay László	100–67	33–0	6–0	0	5–0	11–0	100–33	67–0
Trefort Ágoston	100–50	50–0	17–0	0	6–0	0	100–0	75–0

módú, jelen idejű igejel *-nók/-nők* formában (*szeretnők, megnyitnók*) olvasható az írásban, ami a *-nánk/-nénk* variánst gyakrabban használó Szalay és Irinyi szerzősége ellen szól. A *fel* és a *föl* ige-kötőt ugyanolyan arányban használja a szerző, ami a *föl* variánst nem alkalmazó Szalay, és az azt csak igen ritkán használó Irinyi, valamint Eötvös szerzőségének valószínűségét csökkenti, akinél szintén ritkábban olvasható a *föl* variáns, mint a *fel*. Ez a nyelvi elem tehát leginkább a két változatot körülbelül egyforma arányban alkalmazó Csengery vagy Trefort szerzőségét valószínűsíti. A *felett* szó *fölött* variánsában olvasható a cikkben (*fölött, szerfölött*), ami Csengery, Trefort, illetve Eötvös szerzősége mellett szól, hiszen Szalay egyáltalán nem használja az *ö* betűs variánst, míg Irinyi is csak ritkán. A *fölött* változatot Csengery és Eötvös egyébként gyakrabban használja, mint a *felettet*, míg Trefort körülbelül ugyanolyan arányban alkalmazza a két variánst. A szövegben a *legfeljebb* szó *legfelebb* változatában szerepel, ami a centralisták közül csak Csengerynél és Szalaynál megszokott. Trefort, Eötvös és Irinyi inkább a *legfőlebb* variánst részesítik előnyben. A *feltétel* főnév minden esetben *föltétel* változatában olvasható a cikkben. Ennek a szónak Szalay rendszerint *feltét* variánsát alkalmazza, Trefort csak a *föltételt*, Eötvös, Csengery és Irinyi a *feltétel* és a *föltétel* változatokat, igaz Irinyi a *feltételt* csak ritkán. Ez a nyelvi elem tehát leginkább Trefort, Csengery és Eötvös szerzősége mellett szól. A *miként* szó viszont minden esetben *mikint* formában olvasható a szövegben, ami ez idő tájt csak Csengery és Irinyi írásaiban szokatlan. A *-ként* ragot és a *miként* szót ugyanis Szalay rendszerint *i* magánhangzós változatában használta, míg Trefort 1846 márciusától, Eötvös pedig 1846 májusától alkalmazta szinte kivétel nélkül az *i* magánhangzós variánsokat. Ez a nyelvi elem azonban Csengery szerzőségét sem zárja ki, hiszen az *i* magánhangzós változatokat ő is használta – igaz jóval ritkábban, mint az *é* magánhangzós variánsokat. Ráadásul ő is ekkoriban tért át az *i* betűs formák alkalmazására, aminek pontos időpontja csak hozzávetőlegesen állapítható meg korábban is ismert cikkei segítségével. Csengery írásaiban az *i* magánhangzós va-

riáns az eddigi adatok szerint 1846. július 31-én került túlsúlyba,²⁴ azonban az ezt megelőző, korábban is ismert Csengery-cikk majdnem három hónappal korábban, május 8-án jelent meg.²⁵ Nem zárható ki tehát, hogy a stilisztikai változás Csengery írásai-ban már 1846 májusában vagy júniusában végbement. A *mikint* szó használata így leginkább az azt nem alkalmazó Irinyi szerző-sége ellen szól. A *siker* főnevet ebben a formában olvashatjuk a cikkben, ami az ezt a szót jobbra ü magánhangzóval használó Szalay szerzőségének esélyét csökkenti. Mindezek alapján a *Vám-szövetség* című írást a *Csengery-cikkek* közé kell sorolnunk.

A *Hitelintézet és örökváltság* szintén a „style coupé” stílusfor-májában íródott, ami leginkább Csengery, illetve Irinyi szerzősége mellett szól. Csengery szerzőségét valószínűsíti az is, hogy a szöveg írója kijelenti, a *Pesti Hírlap* minden „magasabb combinatioval” írt, örökváltsággal kapcsolatos cikket közölni fog. A lap nevében ilyen kijelentést ugyanis leginkább a publikálandó írásokat kivá-lasztani hivatott szerkesztő tehetett. Ráadásul a szöveg nem tartalmaz olyan mélységű közgazdasági elemzéseket, mint ami-lyenek a közgazdasági íróként ismert Trefort tolla alól kerültek ki. A szerző itt csupán néhány mondatban vázolja fel egy, az örökváltság elősegítésére felállítandó hitelintézet tervét.

A cikk részletes elemzése is több, egyértelműen Csengeryre utaló jellegzetességet mutat ki. A szöveg szerzője például négyfé-le múlt időt használ a cikkben, az egyszerű múltat, az elbeszélő múltat, a Ø + *vala* jeles összetett múltat, és az -*á/-é* + *vala* jeles összetett múlt kizárólag Csengery által alkalmazott rövid magán-hangzós változatát (*kelle vala*). A *-ként* rag csak *é* magánhangzós variánsában (*lassankénti, évenként*) olvasható a cikkben, ami ez idő tájt csak Csengery és Irinyi írásai-ban megszokott. A *fel* és a *föl* igekötőt ugyanolyan arányban használja a szerző, ami a fentebb írtak alapján Szalay, Irinyi és Eötvös szerzőségének valószínűségét csökkenti. A *legutolsó* szóban nem érvényesül az *l* nyújtó hatása (*legutósó, legutólsó*), ami Csengerynél, Eötvösnél és Irinyinél jóval

²⁴ [CSENGERY Antal], [*Az ausztriai birodalom kereskedelmi viszonyai XVIII*], PH, 1846. júl. 31., 718. sz., 69–70.

²⁵ [CSENGERY Antal], [*Az ausztriai birodalom' kereskedési viszonyai XV*], PH, 1846. máj. 8., 671. sz., 315–316.

gyakrabban fordul elő, mint Trefortnál. Szalay pedig kizárólag a *legutósó* variánst alkalmazza.

Mindezzel szemben csupán két olyan szóhasználati jellegzetesség figyelhető meg a szövegben, mely csökkenti Csengery szerzőségének valószínűségét, igaz, egyik sem zárja ki azt. A *feladat* főnév a szövegben csak ebben a változatában szerepel, ami egyedül Irínyire jellemző, bár Csengery, Trefort és Eötvös is alkalmazza ezt a variánst. Inkább Trefort, illetve Irínyi szerzőségét valószínűsíti, hogy a szerző a *javasol* ige származékának (*javaslattal*) nem használja a *javall* igéből képzett változatát. Csengery gyakrabban alkalmazza a *javall* származékait, mint a *javasol*éit, Eötvös és Szalay pedig körülbelül ugyanolyan arányban használja a két variánst. Azonban mivel csak egy, a *javasol*ból képzett szó szerepel a szövegben, ez a nyelvi elem nem vehető teljes súlyával figyelembe.

Jóval több érv szól tehát Csengery szerzősége, mint Treforté mellett. Ám mivel ezt az írást Csengery semmilyen formában sem vallotta magáénak, az írás a *Vélhetően Csengery-cikkek* közé sorolható.²⁶

Az eddig leírtak alapján négy olyan követelmény válik megfogalmazhatóvá, melyet a számos anonim és pseudonym írást tartalmazó folyóiratok írásainak kiadásánál szem előtt kell tartani:

1. Tekintet nélkül a szóban forgó szerző írásainak kiadása során kialakult hagyományra, a szövegkiadásnak teljesnek kell lennie, vagyis a szerző minden ismert írását tartalmaznia kell. Ha ugyanis ez a feltétel nem valósul meg, a szerző nyelvhasználata, politikai tevékenysége, eszméi stb. nem ismerhetőek meg maradéktalanul, illetve a szerző azonosítatlan írásainak későbbi attribúciója is komoly nehézségekbe ütközhet. Amennyiben ugyanannak a szövegnek két, egymástól jelentősen eltérő variánsa ismert, mindkettőt teljes egészében közölni kell.

²⁶ Az egyes szerzők stilisztikai, morfológiai stb. jellegzetességeit lásd: [GÁBORI] KOVÁCS József, *Egységtől egységig: Csengery Antal és a centralista Pesti Hírlap szerepe az Ellenzéki Párt megszervezésében*, II, Miskolc, 2013, 551–609 [doktori disszertáció kézirat.]

2. Az eltérő biztonsággal a szerzőnek adható szövegeket élesen el kell különíteni. Később ugyanis olyan új adatok válhatnak ismertté, melyek bizonyítják, hogy egy-egy cikk más tollából származik. Ekkor az e cikkből nyert és addig használt adatok a továbbiakban nem lennének figyelembe vehetők, és így a korábban e cikkekre alapozó érvelések esetenként cáfolhatóvá válnának. Ha azonban a szövegkiadás egyértelműen jelzi, hogy egyes cikkeknel nem zárható ki más szerzősége sem, és ezt a kötetet használó kutató is figyelembe veszi, az újonnan felmerülő adatok, melyek alapján más szerzőhöz kell kötnünk a cikket, nem dönthetik meg az e cikkeken alapuló hipotéziseket. A kutatók ugyanis ebben az esetben elméleteiket más érvekkel is igyekeznek majd alátámasztani.
3. A jegyzeteknek a körültekintően elvégzett attribúciót is tartalmazniuk kell, hogy a kutató ellenőrizhesse a szövegkiadó eredményeit, és dönthessen arról, elfogadja-e azokat.
4. Az attribúció során nem elég az első pillantásra legvalószínűbb szerzőre koncentrálni, hanem minden szóba jöhető munkatárs jellegzetességeit figyelembe kell venni.

Azok a szövegkiadások, melyek korábban a *Pesti Hir* lapban megjelent írásokat közöltek újra, nem felelnek meg ezeknek a követelményeknek. E kötetek között nincs olyan, mely az egyes szerzők minden ismert írását tartalmazná. Az Eötvös-kiadásokról fentebb már volt szó. Eötvöshöz hasonlóan Szalay László 1847 tavaszán maga rendezte sajtó alá publicisztikai írásait.²⁷ A kötet az ezt követően megjelent írásokat értelemszerűen nem tartalmazhatja.²⁸ Ezenkívül kimaradt belőle egy *Nyilt levél Triestből*, és

²⁷ SZALAY László, *Publicistai dolgozatok*, I–II, Pest, Heckenast Gustáv, 1847. Ez a mű 1988-ban reprint kiadásban is megjelent.

²⁸ A kötetben meg nem jelent Szalay-cikkek 1847-ből: Sz. L. [SZALAY László], *Tájékoztató a választási jog' mezején I–X*, PH, 1847. márc. 16., 847. sz., 175; PH, 1847. ápr. 16., 864. sz., 247; PH, 1847. ápr. 25., 869. sz., 267; PH, 1847. máj. 2., 873. sz., 283; PH, 1847. máj. 16., 881. sz., 317; PH, 1847. jún. 18., 899., 397; PH, 1847. júl. 4., 908. sz., 9; PH, 1847. júl. 22., 918. sz., 49; PH, 1847. júl. 27., 921. sz., 61; PH, 1847. aug. 10., 929. sz., 93; Sz. L. [SZALAY László], *Ismételgessük a' mondotakat*, PH., 1847. szept. 7., 945. sz., 159; Sz. L. [SZALAY László], *Követi verificatio I–II*, PH, 1847. okt. 5., 961. sz., 223, PH, 1847. nov. 5., 979. sz., 297; O. [SZALAY László?], *Örökváltság*, PH, 1847. jan. 24., 818. sz., 53. Az utolsó cikket Szalaynak tulajdonítja: KOVÁCS, *Egységtől egységig...*, i. m., 166.

több apró szerkesztőségi cikk is.²⁹ A lap többi fontos szerzőjének nincs is modern kiadása. Kemény Zsigmond itt megjelent cikkeinek kiadását tervezték, de a *Kemény Zsigmond Művei* sorozatba szánt kötet nem készült el. Ugyanebben a sorozatban látott viszont napvilágot a *Korkívánatok* című kötet,³⁰ mely Keménynek az *Erdeélyi Híradó*ban megjelent írásait tartalmazza. Ez a kötet sem teljes azonban, hiszen Kemény három írása indoklás nélkül maradt ki belőle, bár tudjuk, a sajtó alá rendező nem akarta a kiadást néhány gyengébben sikerült fiatakori írással kezdeni.³¹ Irinyi József *Pesti Hírlap*-beli írásai még soha nem jelentek meg. Trefort Ágoston 1882-es *Kisebb dolgozatok az irodalom, közgazdaság és politika köréből* című munkájában adott közre korábban a lapban megjelent néhány cikket.³² Csengery 1845-ös *Városi ügy és Községek rendezése* című cikksorozatai 1884-ben a *Csengery Antal összegyűjtött munkái* negyedik kötetében,³³ illetve később az *Idegen kezek* címet viselő ismeretterjesztő jellegű kiadványban jelentek meg. Ugyanitt közölték újra a Csengery és Kemény Zsigmond által jegyzett [*Program*] és *Másfél év* című írásokat is.³⁴ Csengery 1846. január 1-jei, a *Pesti Hírlap*nak új programot adó cikkét a 20. század eleji *Kelet Népe és Reform* című kiadvány jegyzetben hozza.³⁵ Az eltérő biztonsággal a szerzőnek adható szövegeket egyik modern kiadás sem különíti el.

²⁹ [SZALAY László], *Nyílt levél Triestből*, PH, 1844. szept. 1., 383. sz., 601; [SZALAY László?], *Fiumei vasut és ismét fiumei vasut*, PH, 1844. okt. 20., 397. sz., 717; Szerk. [SZALAY László], [*C. n.*], PH, 1845. márc. 16., 439. sz., 175; SZALAY László, *Szerkesztői változás*, PH, 1845. máj. 6., 464. sz., 297.

³⁰ KEMÉNY Zsigmond, *Korkívánatok: Publicisztikai írások 1837–1846*, kiad. RIGÓ László, Budapest, Szépirodalmi, 1983 (Kemény Zsigmond Művei).

³¹ Ezúton köszönöm Gyapay László szíves szóbeli közlését.

³² TREFORT, *Kisebb dolgozatok...*, i. m.

³³ CSENGERY Antal, *Városi ügy* = CSENGERY Antal, *Összegyűjtött munkái: Publicistai dolgozatok és beszédek*, IV, Budapest, Kilián Frigyes, 1884, 3–23; CSENGERY Antal, *Töredék eszmék a községek rendezése körül* = CSENGERY Antal, *Összegyűjtött...*, i. m., 23–40.

³⁴ CSENGERY Antal, KEMÉNY Zsigmond, [*Program*]; CSENGERY Antal, *Városi ügy*; CSENGERY Antal, *Községek rendezése*; CSENGERY Antal, KEMÉNY Zsigmond, *Másfél év* = *Idegen kezek*, szerk. kiad. SZÁNTÓ György Tibor, Budapest, Kozmosz Könyvek, 1988, 319–325, 325–343, 343–355, 355–359.

³⁵ CSENGERY Antal, [*Uj program*] = EÖTVÖS, *Kelet népe...*, i. m., 330–332.

Azonosításokat a korabeli és reprint kiadások nem tartalmaznak, és a modern kiadások közül is csak a Fenyő István által készítették. Fenyő először Eötvös 1846 májusa és 1848 márciusa között megjelent írásait gyűjtötte össze,³⁶ majd ezeket a cikkeket az 1970-es években kiadott *Eötvös József Művei* sorozatban jelentette meg újra.³⁷ Az elsőként említett kötet a közölt cikkek mind-egyikét azonosítja, míg a második csak a modern kiadásban először ekkor hozott *Egy aristocrata' leveleit*.³⁸ Véleményem szerint azonban ezek az azonosítások nem bizonyítják kellőképpen Eötvös szerzőségét, mivel Fenyő az attribúció során csak Eötvös jellegzetességeire koncentrált, a lap többi fontos munkatársára nem. A Fenyő által e cikkekben megfigyelt és csak Eötvösnek tulajdonított sajátosságok ugyanis rendszerint a lap valamelyik más fontos munkatársára is jellemzőek. A továbbiakban állításom igazolására hoznék néhány példát. Mindenekelőtt azonban jelezni szeretném, hogy a szóban forgó írásokat nem kívánom elvitatni Eötvöstől. Szándékom csupán az, hogy ismételten rámutassak, a *Pesti Hirlaphoz* hasonló lapok esetében a szerzői attribúciót rendkívül körültekintően kell elvégezni, és ha valaki egy ilyen folyóiratban megjelent írásokat akar azonosítani, annak a lap minden fontosabb munkatársa jellegzetességeit ismernie kell.

Fenyő István az attribúció során alapvetően négy módszert alkalmaz:

- utánajár, hogy Eötvös környezete azonosított-e Eötvös-írásokat;
- vizsgálja a jelhasználatot;
- vizsgálja a szóhasználatot;
- tartalmi, eszmei azonosságokat igyekszik kimutatni e cikkek és Eötvös más munkái között.

Úgy vélem, hogy az elsőként említett módszert Fenyő István megfelelően használja. Rámutat, hogy Csengery Antal 1851-es

³⁶ EÖTVÖS, *Kiadatlan...*, i. m.

³⁷ EÖTVÖS, *Reform és hazafiság...*, II, i. m.

³⁸ [EÖTVÖS József], *Egy aristocrata' levelei I–V*, PH, 1846. júl. 12., 707. sz., 25; PH, 1846. aug. 6. 721 sz., 81; PH, 1846. aug. 9., 723. sz., 89; PH, 1846. okt. 8., 757. sz., 237; PH, 1846. okt. 11., 759. sz., 245; Újabb kiadása: EÖTVÖS, *Reform és hazafiság...*, II, i. m., 260–265, 272–280, 293–302.

Magyar szónokok és státusférfiak című művében a *Teendők* című 1847-es cikksorozatot³⁹ Eötvös munkájának nevezte.⁴⁰ Mivel pedig – és itt Fenyő áttér a jelhasználat vizsgálatára – ez a cikksorozat, és a Fenyő által indoklás nélkül szintén Eötvösnek tulajdonított *A nyomor és óvszerei* *** áljel alatt jelentek meg,⁴¹ „erősen” valószínű, hogy az ilyen jelű írások mind Eötvös tollából származnak. Fenyő szerint elképzelhetetlen ugyanis, hogy az „ügyes és éles szemű” Csengery „eltérő szerzők esetén azonos szignó használatába belement volna”, valamint, hogy a fejlett közéleti és írói-etikai felelősségtudattal rendelkező centralisták közül többen is ugyanazt a jelet használták. Úgy vélte, hogy „a centralista Pesti Hirlapban sohasem fordult elő olyan eset, hogy a □ áljellel más élt volna, mint Pákh Albert, a ⊙ áljel mindig magát Csengeryt, az *Agricola* álnév mindig Eötvöst jelölte”.⁴² Fenyőnek ezt a megállapítását az teszi különösen meglepővé, hogy tudjuk, Trefort Ágoston még életében publikálta a *Pesti Hirlapba* írt cikkeinek egy részét, melyek között ⊙ jellel megjelenteket is találunk.⁴³ Már Fenyő kötetének megjelenése után Széchenyi István és Eötvös József levelezésében Gergely András is talált utalásokat arra vonatkozólag, hogy a Pesti Hirlap egyes, ⊙ jellel megjelent cikkei

³⁹ *** [EÖTVÖS József], *Teendők I–XIX*, PH, 1847. máj. 13., 879. sz., 307; PH, 1847. máj. 14., 880. sz., 313; PH, 1847. máj. 23., 885. sz., 333; PH, 1847. máj. 27., 886. sz., 339; PH, 1847. jún. 15., 897. sz., 389; PH, 1847. júl. 1., 906. sz., 1; PH, 1847. júl. 6., 909. sz., 13; 1847. aug. 5., 926. sz., 81; PH, 1847. aug. 6., 927. sz., 85; PH, 1847. aug. 8., 928. sz., 89; PH, 1847. aug. 27., 939. sz., 135; PH, 1847. aug. 29., 940. sz., 139–140; PH, 1847. szept. 9., 946. sz., 163–164; PH, 1847. szept. 10., 947. sz., 167–168; PH, 1847. okt. 28., 974. sz., 277; PH, 1847. okt. 31., 976. sz., 283; PH, 1847. nov. 18., 986. sz., 327; PH, 1847. nov. 19., 987. sz., 333; *Teendők XIX*, PH, 1847. nov. 25., 990. sz., 343; Újabb kiadása: EÖTVÖS, *Reform és hazafiság...*, II, i. m., 341–436.

⁴⁰ CSENGERY Antal, *Magyar szónokok és státusférfiak (Politikai jellemrajzok)*, Pest, Heckenast Gusztáv, 1851, 209. Fenyő megállapítását lásd EÖTVÖS, *Kiadatlan...*, i. m., 8.

⁴¹ ** [EÖTVÖS József], *A' nyomor és óvszerei I–V*, PH, 1847. febr. 7., 826. sz., 85–86; PH, 1847. febr. 11., 828. sz., 93; PH, 1847. febr. 12., 829. sz., 97; PH, 1847. febr. 14., 830. sz., 101–102; PH, 1847. febr. 16., 831. sz., 105; Újabb kiadása: EÖTVÖS, *Reform és hazafiság...*, i. m., II, 312–340.

⁴² EÖTVÖS, *Kiadatlan...*, i. m., 8–9.

⁴³ Lásd 15. lábjegyzet.

Trefort Ágoston tollából származnak.⁴⁴ Állításának valótlanságát később maga Fenyő István is belátta, és néhány ☉ jeles cikk szerzőjeként Trefortot nevezte meg,⁴⁵ azonban arra azóta sem vállalkozott, hogy az általa Eötvös-cikkekként kiadott írásokról alkotott elképzelését felülvizsgálja. Ráadásul tudható, hogy ugyanezt a *** jelet későbbi írásai megjelölésére a Pesti Hirlap egy másik munkatársa, Emődy Dániel is használta.⁴⁶ Márpedig ismerünk arra is példát, hogy valaki az általa használt szignót később más lapokban is alkalmazta. Szűcs Miklós, a *Pesti Hirlap* borsodi levelezője 1886-ban egyes miskolci lapokban ugyanazzal az XXX jellel írt cikkeket, mint korábban a centralista orgánumban.⁴⁷ Eötvös esetében pedig maga Fenyő jegyzi meg, hogy a *Politikai Hetilap*ba írott vezércik-

⁴⁴ GERGELY András, *Egy gazdaságpolitikai alternatíva a reformkorban: A fiumei vasút*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982 (Értekezések a történeti tudományok köréből, 98), 134–139. – Könyvében Gergely András nem jelzi egyértelműen, hogyan azonosította a szóban forgó cikkeket, de gondolatmenete így is jól nyomon követhető. Gergely Eötvös József Széchenyihez írt leveleiben talált utalásokat arra, hogy a *Pesti Hirlap*ban Széchenyi *Javaslat a magyar közlekedési ügy rendezéséről* című munkáját tárgyaló cikkeket a centralisták egyike írta. Az egyik, ilyen utalást tartalmazó Eötvös-levelelben azt is megjegyzi a levél írója, hogy „Trefort cikkelyei kiküldettek az Allgemeinenak és Mittermaier újságába”. (Lásd Eötvös József levele gróf Széchenyi Istvánnak, 1848. február 19. = EÖTVÖS József, *Levelek*, szerk. OLVÁNYI Ambrus, Budapest, Magyar Helikon, 1976 [Eötvös József Művei], 193–194.) Gergely Andrásnak tehát nem volt más dolga, mint hogy összehasonlítsa a *Pesti Hirlap*ban és az *Allgemeine Zeitung*ban e tárgyban megjelent cikkeket, majd megállapítsa, hogy az *Allgemeine*ben megjelent írások a *Pesti Hirlap* cikkeinek összefoglalásai, és mivel az *Allgemeine Zeitung*ban megjelent írások Trefort tollából származnak, valószínűsíteni, hogy a *Pesti Hirlap* cikkeit is ő írta. A szóban forgó cikkek: TREFORT Ágoston, *Gróf Széchenyi István' javaslata a' közlekedési ügy' rendezéséről*, PH, 1848. febr. 10., 1033. sz., 109.; Uő, *Gróf Széchenyi István' közlekedési rendszere 's pénzerőnk*, PH, 1848. febr. 11., 1034. sz., 115.; Uő, *A' közlekedési ügy kezelése 's gr. Széchenyi javaslata e' tárgyban*, PH, 1848. febr. 13., 1035. sz., 119.; Uő, *Gróf Széchenyi' javaslata a' közlekedési ügyben 's támokaink*, PH, 1848. febr. 15., 1036. sz., 125.; Uő, *Fiumei vasút*, PH, 1848. febr. 22., 1040. sz., 147.; Uő, *A' fiumei vasút kamatbiztosítás mellett, vagy országos erővel építtessék-e*, PH, 1848. febr. 24., 1041. sz., 151.; Uő, *További észrevételeink a' fiumei vasut' ügyében*, PH, 1848. febr. 25., 1042. sz., 157.; Uő, *Közlekedési ügy*, PH, 1848. febr. 29., 1044. sz., 169.

⁴⁵ FENYŐ, *A centralisták...*, i. m., 326–328, 346–347, 368–369.

⁴⁶ GULYÁS Pál, *Magyar írói álnév lexikon*, Budapest, Akadémiai, 1978, 506.

⁴⁷ Szűcs *Pesti Hirlap*-beli felhasználására lásd: KOVÁCS, *Egységtől egységig...*, i. m., 66; míg későbbi szignóalkalmazására: GULYÁS, *Magyar írói...*, i. m., 477.

keit 1866 márciusától kezdve rendre ugyanezzel a *** szignóval jelölte.⁴⁸ Mindez felveti a lehetőséget, hogy a *Pesti Hirlap* egyes *** jeles írásai Emödy Dániel tollából származnak.

A szóhasználat vizsgálata Fenyőnél egyetlen helyen bukkan elő, mikor megállapítja, hogy „A *nyomor és óvszerei* olvasásakor [...] szembetűnő, hogy a cikksorozat szerzője milyen sűrűn és erőltetetten használja a *mikint* szót. [...] Először az 1846. május 24-i *Agricola-levélben* [...] tűnik fel Eötvösnél a »*mikint*« [...]. Minden valószínűség szerint Eötvös az *Agricola-levelekben* a maga inkognitójának előmozdítására kezdte használni e tájszót, amelyet azután egységesen kiterjesztett több más olyan művére is, melyekről szintén úgy vélekedett, hogy jobb, ha szerzőjük személye a közönség előtt homályban marad.”⁴⁹ Fenyő téved, mikor azt állítja, hogy Eötvös 1846 májusában használta először a *mikint* tájszót, hiszen az már az író-politikus legelső, a lap centralista kézbe kerülését követően megjelent cikkében is előfordult, tehát 1844. július 4-én.⁵⁰ Arról pedig már fentebb is esett szó, hogy 1846 tavaszától Irinyi kivételével a lap összes fontos munkatársa túlnyomórészt a *mikint* változatot használta. Ez a nyelvi elem tehát semmiképpen sem valószínűsítheti Eötvös szerzőségét.

Az attribúció során Fenyő István többször is igyekszik tartalmi, eszmei azonosságokat kimutatni a háromcsillagos cikkek és más Eötvös-írások között. Ezt néha meggyőzően teszi, például a *Népoktatási ügy* című cikksorozat esetében, melynek „[í]rója a népnevelés fontos reformprogramját elemezve kifejti és rendszerezi nemzetpedagógiai elveit, amelyek sorra megegyeznek mindazzal, amelyet Eötvös, mint miniszter 1848 augusztusában, az elemi oktatásról szóló törvényjavaslatban a nemzetgyűlés elé terjesztett, majd amit a vita során felszólalásaiban elmondott. Az anyagi és szellemi érdekek összefüggése, a nép szabadságának és művelődésének elszakíthatatlan kölcsönössége, a szolgaság és a tudatlanság párhuzamossága, a közös iskola nagy jelentőségű, liberális gondolata, a vallásoktatás elkülönítése, az egyház iskolai szerepé-

⁴⁸ EÖTVÖS, *Kiadatlan...*, i. m., 9.

⁴⁹ EÖTVÖS, *Kiadatlan...*, i. m., 13.

⁵⁰ B. EÖTVÖS József, *Központosítás és helyhatósági rendszer I*, PH, 1844. júl. 4., 366. sz., 451–452.

nek korlátozása – ezek Eötvös híres 1848-as törvényjavaslatának legfőbb eszméi, s ezek sorra, szó szerint megtalálhatóak a több mint két esztendővel előbb megjelent *Pesti Hírlap*-cikkekben. A mindeddig ugyancsak ismeretlen mű tartalma, gondolati anyaga, érvrendszere és szó szerinti egyezései kétségbevonhatatlanul ugyancsak Eötvös szerzősége mellett bizonyítanak”.⁵¹ Az idézett részt követően Fenyő szó szerinti részleteket hoz a szóban forgó cikkek és a törvényjavaslat szövegéből, melyek jórészt igazolják Fenyő fentebbi állításait, és Eötvös szerzőségét valószínűsítik. Annál is inkább, mivel a lap fontos munkatársai közül szinte senki más nem írt népoktatással kapcsolatos cikket a lapba, csak Eötvös. Ugyanakkor én nem találtam olyan szó szerinti egyezéseket a szövegrészletekben, melyek Fenyő István erre vonatkozó állítását alátámasztanák.

Más a helyzet viszont az 1847–1848 fordulóján keletkezett *Városi ügy* című írásokkal,⁵² melyek szerzőségét Fenyő szintén tartalmi-eszmei – és szövegszerű – egyezések kimutatásával igyekszik igazolni. Úgy véli, a *Városi ügy*ben kifejtett elvek pontosan megegyeznek az Eötvös 1847 decemberében Széchenyi Istvánhoz írott levelében olvashatókkal.⁵³ A Fenyő által idézett szövegrészek valóban igazolják a cikk és a levél közötti eszmei azonosságot, igaz, szövegszerű megegyezést én nem látok a részletekben. A *Városi ügy*ből a következőképpen idéz Fenyő:

...vajon ily pillanatban az e feladata városainknak, hogy követeléseikkel történelmi jogok terére álljanak? – kérdezi a *Városi ügy* szerzője, majd így folytatja – ... Nem a történelmi jog kétségbe vehető magyarázatása, hanem a dolog jelen állása az, mi városaink mellett szól... A városi kérdés megoldása csak úgy eszközölhető, ha a törvényhozási befolyás s a városok adminisztratív elrendezésének kérdése egymástól elválasztatnak... Ha azt akarjuk, hogy a

⁵¹ EÖTVÖS, *Kiadatlan...*, i. m., 10. A sajtóhibákat jelöletlenül javítottam.

⁵² *** [EÖTVÖS József], *Városi ügy I*, PH, 1847. dec. 16., 1002. sz., 403; Újabb kiadása: EÖTVÖS, *Reform és hazafiság...*, II, i. m., 441–445; *** [EÖTVÖS József], *Városi ügy IX*, PH, 1848. jan. 9., 1015. sz., 21; Újabb kiadása: EÖTVÖS, *Reform és hazafiság...*, II, i. m., 446–451.

⁵³ Eötvös József levele gróf Széchenyi Istvánnak, 1847. dec. 4. = EÖTVÖS, *Levelek...*, i. m., 165–169.

városi követek az alkotmányos szabadság őrei legyenek, felfogásunk szerint kettő szükséges: a) hogy a politikai képességre felállított kvalifikáció ne legyen ugyan illuzórikus, de ne legyen oly magas, hogy a választók száma általa felette csekélyre szoríttassék; b) direkt választás.⁵⁴

A cikk tartalmilag sem egyezik meg teljesen a levél szövegével, hiszen a *Városi ügyben* a szerző azt kívánja, hogy a választói cenzus se túl magas, se túl alacsony ne legyen, míg a levélben a cenzus mértékét nem szorítja korlátok közé.⁵⁵

A városi ügyről ez idő tájt azonban nem csupán Eötvös, hanem más centralisták is értekeztek a lapban.⁵⁶ Az ő írásaik közül a háromcsillagos cikkek tartalmához legközelebb Trefort Ágoston *Legközelebbi feladatunk V* című írásában kifejtett elvei állnak. Szerinte a

jövő törvényhozás' első kérdése a' városi ügy leend. Ez alkalommal a' városi képviselőknek a' lehetőleg legnagyobb erélyt kell kifejteni, 's mert ha akarják, már most tőlök fog nagyrészt függeni a' kérdés' eldöntése. Erőt azonban csak akkor fejthetnek ki, ha, historicus igényektől elállván, megelégszenek az igazság 's méltányosság' mértékével. [...]

Uj törvénynek kell továbbá határozni a' fölött, ki válassza a' követet; – 's ime itt vagyunk azon kérdésnél, valjon rendezés nélkül kell-e a' városoknak szavazatot adni. [...]

[A]' coordinatio kétféle: politicai t. i. és administrativ coordinatio, 's hogy az egyiknek a' másikkal semmi köze. E' két nemű rendezést egymástól el kell választani, 's bármikép' szükséges az administrativ rendezés is – midőn csupán a' városi szavazatokról van szó, reducálni kell magunkat a' politicaira, vagyis: egy választási törvényre. Mert hogy a' városi követ akár a' magistratus, akár a' mostani választott polgárság' választotta legyen: ez józan eszü

⁵⁴ EÖTVÖS, *Kiadatlan...*, i. m., 12.

⁵⁵ EÖTVÖS, *Kiadatlan...*, i. m., 12.

⁵⁶ © [CSENGERY Antal], *Régi dal*, PH, 1847. jan. 5., 807. sz., 9; [Csengery Antal], *Egy kis számvetés I*, PH, 1847. jan. 7., 808. sz., 13; © [Uő], *Legközelebbi feladatunk IV*, PH, 1847. febr. 18., 832. sz., 109; © [TREFORT Ágoston], *Legközelebbi feladatunk V*, PH, 1847. márc. 4., 840. sz., 145.

ember előtt merő lehetetlenség. Szükség, hogy a városi követ a város' összes lakosainak képviselője legyen, azok által választva, kik ez eljárásra képesek, – minek criteriuma [...] nem lehet egyéb, mint a c e n s u s.⁵⁷

Látható, hogy Trefort írása is tartalmazza mindazokat a pontokat, melyeket Fenyő István a háromcsillagos cikksorozatból kiemelt. Tagadhatatlan ugyanakkor, hogy a használt kifejezésekben a *Városi ügy* című cikksorozathoz Trefort írásánál sokkal közelebb áll az Eötvös által Széchenyihez írt levél:

...A diszkusszióban mindenekelőtt a városi követek tisztán a történeti térre állnak, azaz azt teszik, minél rosszabbat legnagyobb ellenségeiktől sem várhatnának... A városi kérdésnek két része van. Az első a városok politikai jogainak meghatározása, melyhez szavazatjoknak száma, azoknak elosztása s a követválasztást illető szabályok tartoznak, a 2. a városok belső elrendezésének kérdése, s én eredményt csak úgy várok, ha e két kérdés egymástól elválasztatik... A városok politikai jogainak rendezésénél én két fontos dolgot látok, az 1-ső, hogy a census eszméje léptessék ez alkalommal életbe, a 2-dik, hogy az országgyűlési követ – nem bánom bármi magas census mellett – direkt választassék.⁵⁸

Trefort a fentebbi idézetben jóval körülményesebben fogalmazza meg mondanivalóját, például a *direkt választás* kifejezést nem használja, hanem körülírja. Valószínűbb tehát Eötvös szerzősége. Ez azonban csak Trefort és Csengery – utóbbit itt nem hozom – szövegének vizsgálata után vált kijelenthetővé. Az azonosítást végzőnek tehát ez esetben is figyelembe kellett volna vennie a többi centralista írásaiból leszűrhető adatokat az attribúció során.

Mindent egybevetve megállapíthatjuk, hogy a *Pesti Hírlap* legfontosabb szerzői esetében vagy nincs szövegkiadás, vagy ha van is, nem felel meg azoknak a kritériumoknak, melyeket olyan

⁵⁷ © [TREFORT Ágoston], *Legközelebbi feladatunk V*, PH, 1847. márc. 4., 840. sz., 145.

⁵⁸ EÖTVÖS, *Kiadatlan...*, i. m., 12. Eredetileg: Eötvös József levele gróf Széchenyi Istvánnak, 1847. dec. 4. = EÖTVÖS, *Levelek...*, i. m., 167.

gyűjteményekkel szemben támaszthatunk, melyek közvetett mód-
szerekkel azonosítják az írókat. E kötetek közül ugyanis egyik sem
tartalmazza a szerző összes ismert írását, nem különíti el a szer-
zőnek különböző valószínűséggel adható cikkeket, valamint a
sajtó alá rendező vagy nem közli attribúciós érveit, vagy nem
kellő körültekintéssel végzi el a szerzőhöz kötés folyamatát. Szük-
ségesnek látszik tehát a már korábban megjelent szerzői életmű-
vek felülvizsgálata, kiegészítése és újra megjelentetése a fentebbi
kritériumok figyelembevételével. Ez leginkább akkor végezhető
el, ha a lap fontos szerzőinek írásait egyszerre rendezi sajtó alá
egy egymás eredményeit figyelembe vevő kutatócsoport. Minde-
ből azonban az is következik, hogy a lap szempontjából fontos,
eddig kiadatlan szerzői életműveket – Csengery Antalét, Irinyi
Józsefét, Kemény Zsigmondét, Trefort Ágostonét – is össze kelle-
ne gyűjteni. Az eddig ki nem adott életművek körülhatárolása
ugyanakkor a korábban már megjelentetett gyűjtemények vitás
kérdéseit is segíthetne eldönteni, hiszen ezáltal könnyebbé vál-
hatna a kérdéses hovatartozású szövegek odaítélése. Ideális eset-
ben a szövegkiadások egyszerre jelenhetnének meg, mikor a ku-
tatócsoport tagjai már minden szükséges adatot összegyűjtöttek,
minden cikket jegyzeteltek, és minden szöveg hovatartozásában
megegyeztek. Az egyes szerzők eltérő valószínűséggel az íróknak
adható cikkeket kategóriánként kellene közölni, és az ismert szer-
zőjú szövegeket tartalmazó kötetek mellett egy olyat is ki kellene
adni, mely azokat a lapban megjelent nagy horderejű, nagy vissz-
hangot kiváltó írásokat tartalmazza, melynél a szerzősége még
következtetni sem lehet. Ugyanez a kötet hozhatná a „kevésbé”
fontos szerzők – például Madách Imre, Szemere Bertalan – cent-
ralista irányultságú, vagy az események menetének megértéséhez
szükségesnek látszó lapbeli írásait is. Az ily módon nyert gyűjte-
mények minden eddiginél teljesebbek, jobban dokumentáltak,
hitelesebb szövegűek lennének, így a kutatómunkát is jobban se-
gítenék. Az elmondottak alapján tehát összesen hét kötet kiadása
látszik feltétlenül szükségesnek:

1. Csengery Antal *Pesti Hirlap*-beli írásai
2. Eötvös József *Pesti Hirlap*-beli írásai
3. Irinyi József *Pesti Hirlap*-beli írásai
4. Kemény Zsigmond *Pesti Hirlap*-beli írásai

5. Szalay László *Pesti Hírlap*-beli írásai
6. Trefort Ágoston *Pesti Hírlap*-beli írásai
7. Egyéb, fontos *Pesti Hírlap*-beli írások

A második kötetnek Eötvös József hírlapi cikkei mellett, mint hagyományteremtő értékű és nagy jelentőségű szövegváltozatot, tartalmaznia kellene a *Reformot* is. Nyolcadik kötetként talán szóba jöhetne a lap szerkesztői jegyzeteinek kiadása.⁵⁹ A három szerkesztő – Szalay László (1844–1845), Csengery Antal (1845–1848) és Kemény Zsigmond (1848) – szerkesztői jegyzeteinek és szerkesztőségi cikkeinek együttes kiadása lehetővé tenné lapvezetői felfogásuk és elképzeléseik összehasonlító vizsgálatát. Ezáltal talán kimutathatóvá válna az esetleges különbségek oka is, ami hozzásegíthetne eddig megválaszolatlan politikatörténeti kérdések eldöntéséhez. Mindemellett ezen jegyzeteknek és rövidebb írásoknak a kiadását indokolja, hogy ezekben a szerkesztők egy-egy cikk kapcsán rendszerint saját eltérő, vagy ritkábban megegyező véleményüket fejtették ki. E szövegekben tehát ugyanúgy elveikről, elképzeléseikről adnak számot, mint nagyobb terjedelmű cikkeikben, így a szerkesztői jegyzetek is fontos támpontokat adhatnak eszmerendszereik megismeréséhez. A nyolcadik kötet megjelenését követően a könnyebb eligazodás érdekében egy közös tartalomjegyzéket és mutatókat tartalmazó kötetet is ki lehetne adni.

Az előbbieken kívül így két kötet jelenhetne még meg:

1. A centralista *Pesti Hírlap* szerkesztői jegyzetei és szerkesztőségi cikkei
2. Mutatók

Az ily módon kivitelezett munkákat érdemes lenne elektronikusan is kiadni, illetve már a részeredményekből is egy folyamatosan bővülő adatbázist készíteni. A Miskolci Egyetem Irodalomtudományi Doktori Iskolájában az utóbbi időben alakulni látszik

⁵⁹ A *Pesti Hírlap* korábbi szerkesztőjének, Kossuth Lajosnak már jelent meg ilyen jellegű gyűjteménye KOSSUTH Lajos, *Szerkesztői jegyzetek a Pesti Hírlaphoz, I (1841)*, szerk. FAZEKAS Csaba, bev., jegyz., BALOGH Éva, CSELENYÁK Erika, DÓZSA Viktória, HORNYÁK Péter, JAKAB Zsuzsa, KALLA Beáta, KELECSÉNY Mónika, KOVÁCS Anikó, SALLAI Boglárka, Miskolc, Bíbor, 2003.

egy kutatócsoport, mely a szükségesnek látszó munkát elvégezhetné. Ebből kifolyólag az esetleges részeredmények elektronikus közzétételére a Miskolci Egyetem Irodalomtudományi Intézetének honlapja tűnik a legalkalmasabb felületnek. Az adatbázisnak a kereshetőség és listázhatóság mellett a kéziratokról és korábbi kiadásokról készült fotók megjelenítése is előnyei közé tartozna. Ráadásul az elektronikus közlés során az egyes cikkekhez tartozó jegyzetek szinte korlátlanul bővíthetők lennének. Később pedig az adatbázisban közzétett írások száma meg is haladhatná a papíralapon megjelentetett szövegeket, és olyan elektronikus kiadásá válhatna, mely a centralista *Pesti Hírlap*ban megjelent összes írást tartalmazná, a hozzá tartozó jegyzetekkel – és ahol lehetséges – azonosításokkal együtt, ezáltal téve lehetővé a lap írásainak minden korábbinál több szempontot érvényesítő vizsgálatát.